

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע

שמיטה וקריעת ים סוף

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

לפני הנס הגדול הזמין משה רבנו את העם:

"התיצבו וראו את ישועת יְדְוֹד" (שמות י"ד יג) בדרך של: "יְדְוֹד יִלְחֶם לְכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן" (שם יד).

נשאלת השאלה, האם זו מעלה רוחנית? שמא מדובר בירידה רוחנית שנבעה מתלוונות בני ישראל?

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והגה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יְדְוֹד: וַיֹּאמְרוּ אֵל מֹשֶׁה הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר מֵה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם: הֲלֹא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר תְּדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִמָּתְנּוּ בַּמִּדְבָּר" (שם י"ב).

במדרש איכה רבה (פתיחות) ד"ה זבדי מצינו:

"ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו.

דוד אמר (תהלים י"ח) ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקב"ה: אני עושה כן הה"ד (ש"א ל') ויכם דוד מהנשף ועד הערב

למחרתם...

עמד אסא ואמר: אני אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה שנאמר (דברי הימים ב' י"ד)

וירדפם אסא... כי נשברו לפני ד'. לפני אסא אין כתיב כאן אלא לפני ד' ולפני מחנהו.

עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה: אני עושה שנאמר

(שם כ') ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ד'... וינגפו...

עמד חזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה:

אני עושה שנא' (מלכים ב' י"ט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ד' ויך במחנה אשור...

המדרש מתאר בפנינו את התופעה המכונה "ירידת הדורות". הראשון והמעולה שבכולם הוא דוד מלך ישראל, המאמין ובוטח בה', אבל הוא זה שנלחם את מלחמות ה'. האחרון ברשימה הוא חזקיהו שאפילו שירה אין בו כוח לומר. וכבר ידוע ומפורסם מאמרו של ר' יהושע בן לוי:

"אילו אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב היה נעשה הוא מלך המשיח וסנחריב גוג ומגוג והוא לא עשה כן אלא אמר (תהלים

כ') עתה ידעתי כי הושיע ד' משיחו... מה כתיב בתריה (שם) ד' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו"

(שיר השירים רבה, פרשה ד"ה ד"ה ד"ה תש"ר).

לכאורה קשה. הרי גם בשנת השמיטה אנו נדרשים שלא לפעול, שלא לעבד את השדות, להניח, לנוח לשמוט ולבטוח בקב"ה שבזכות אמונתנו וברכתו נקבל שפע שימלא את כל מחסורנו.

התשובה לכך היא ברורה. הדרך המעולה היא דרכו של דוד שהקים מדינה עצמאית, הקים צבא יהודי חזק שנלחם את מלחמות ד' ובזכות זה הקב"ה סייע בידם. במדינתו של דוד האמינו בניסים אבל לא סמכו על הנס. עם ישראל עיבד את שדותיו והפריח את הרי ישראל. כשם שבכל יום שבת הם פסקו לעבוד ונתברכו בכל ימות השבוע, כך בכל שש השנים שקדמו לשנת השבע הם עבדו, פעלו זרעו וקצרו. בזכות השמירה על שנת השבע נתברכו יבוליהם והם נהנו מהשפע האלוקי גם בזמן ששטמו.

אמונה תמימה בברכת ד' איננה סותרת את ההשתדלות המותרת - הקמת צבא שמגן ועבודה בשדות בזמנים המותרים - מה שמבטיח ברכה ניסית בזמן שזקוקים לה.

הבה נתפלל שגם מדינת ישראל תושבת על שני עקרונות אלה.

לע"נ

רבי יעקב בן אברהם ועישה
וחנה בת יעיש ושמחה
סבג ז"ל

לע"נ

ר' מאיר בן
יחזקאל שרגא
ברכפלד ז"ל

לע"נ

מרת שרה ונגרובסקי
בת ר' משה זאב ע"ה
נלב"ע י' בתמוז תשע"ד

לע"נ

הרב יוסף מרדכי
שמחה שטרן ז"ל
נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד

לע"נ

הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע
ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

נאמנות קטן להתיר אישה

הרב עקיבא כהנא

הגמרא ביבמות (קכא ע"ב) אומרת שאדם השומע מתינוקות (ילדים קטנים) שאמרו שהולכים לקבור איש פלוני, יכול להעיד על כך ולהתיר את אשתו, ובאופן שאין לחשוש שמה שהם מדברים הוא חלק ממשחק שהם שיחקו ביניהם.

הטור כותב שבאופן שקטן מעיד שמת בעלה של אישה הוא נאמן להתיר אותה, ורק כשבאו מהספד, שיש מקום לחשוש שזה אמירה שהיא חלק ממשחק, צריך לוודא שהם אכן דוברי אמת. **בית יוסף מעיר עליו** שלא משמע כך בגמרא. ולכן כותב שאולי יש טעות בדבריו. **וכן הב"ח (ז) מעיר** שאולי מתכוון למקרה אחר, ולא למקרה של קטן. **ים של שלמה (טז, יד) כותב** שמי שפוסק כדברי הטור להתיר אישה בעדות קטן מנדים אותו.

רמב"ם (גירושין יג, ח - ט) הביא את דין הגמרא וכתב: "כבר אמרנו שעד מפי עד כשר לעדות אשה... אבל אם שמע מפי שוטה או קטן אינו מעיד ואין סומכין על דבריהם. שמע מן התינוקות שהן אומרים עכשיו באנו מהספד פלוני, כך וכך ספדנין היו שם, ופלוני החכם ופלוני עלה אחר מטתו, כך וכך עשו במטתו, הרי זה מעיד מפיהן על פי הדברים האלו וכיוצא בהן, ומשיאין את אשתו. וצריך להבין מהו ההבדל בין המקרה הראשון למקרה השני, מדוע במקרה השני קטן נאמן במה שאמר, ובמקרה הראשון אינו נאמן?"

ערוך השולחן (יז, סח) ביאר שגם כשהקטנים מעידים באופן שתמי שאדם מת, או שראו אדם מת, הם לא נאמנים, ואך ורק כשהם מעידים על מעשה שהיה, והם חוו אותו, ומספרים פרטים מהמעשה, זה מוכיח שהם אכן דוברים אמת, ואז ניתן ללמוד מפיהם שאכן פלוני נהרג. **וכתב ט"ז (הובא בב"ש לג) שכמו כן** שאם קטן אומר שפלוני נהרג, ומספר את סיפור ההריגה, ואת הסיבה להריגתו, זה כמו שאומר שבא מלוויה של אדם והוא נאמן לומר שהאדם מת.

אור זרוע (א, תרצז) מביא מחלוקת: לדעת ראב"ן קטן מסיח לפי תומו, נאמן רק באופן מידי אחרי המעשה לומר שהאדם מת, וכמו בסיפור בגמרא שבאו מהספד של מישוהו. **ואילו לדעת ראב"ה** גם אחר זמן מסיח לפי תומו נאמן. **וכן כתב תרומת הדשן (חלק ב, סימן רכ)** שתינוקות שאומרים שהיו אנשים שספדו וקברו את האיש הזה, מועיל רק לאלתר, אבל על מה שקרה פעם, אינם נאמנים.

ים של שלמה (טז, יד) מחלק באופן הבא: יש הסוברים שגם במקומות ש'מסיח לפי תומו' נאמן, עדיין צריך שלא יסיח לפי תומו באופן ישיר 'פלוני מת', אלא שידבר על דברים אחרים שמתוכם יבינו שהאדם מת. לגבי גוי, כותב ים של שלמה שהוא נחשב מסיח לפי תומו גם כשאינו מדבר בדברים אחרים, אם לא יודע שסומכים עליו להיתר העגונה. לגבי אמירת קטן - אם היא לאלתר אחר המעשה שקרה, אז גם אם אומר פלוני מת, ומספר את הסיפור של ההספד זה מספיק. לעומת זאת, לאחר זמן מה, לא מועיל כשמספר את הסיפור וצריך גם שידבר על דברים אחרים לחלוטין, אחרת הוא לא נאמן.

רמ"א פוסק (יז, יג) כדברי ראב"ן שקטן מסיח לפי תומו נאמן רק לאלתר, ולא לאחר זמן. **החלקת מחוקק (כה) מבאר** שרמ"א פסק לחומרא, כיון שיש כאן חשש דאורייתא של אשת איש, לכן אם קטן מעיד לאחר זמן שמת, צריך לכת גם כאן לחומרא, ולא להתיר את האישה. **אמנם מראות הצובאות (מה) כתב** שלפי המשאת בנימין, כל ספק בעגונה צריך לכת לקולא, (ובדומה לכסף משנה שהובא בחמדת הדף היומי לפרשת בא, שכיון שהאשה מדייקת, לכן אין לה חזקת אשת איש, ויש להקל בספק). ולכן גם כאן יש לפסוק לקולא. **אלא** שרמ"א לא פסק כן מספק, ואם היה פוסק מספק היה מביא את שתי הדעות, אלא שהכריע כסברת ראב"ן שרק לאלתר הוא נאמן, וכך גם הבין מדברי הרמב"ם, כך שיוצא שדעת הראב"ה היא דעת יחיד. **אמנם ים של שלמה כותב** שגם הרמב"ם למרות שהוא כותב 'עכשו באנו' אין כוונתו שרק באופן זה נאמן, אלא שזה הסיפור היותר הגיוני, אבל גם באופן שזה לאחר זמן נאמן, בתנאים שהזכיר לעיל.

סיכום: הגמרא הביאה שלקטנים יש נאמנות באופן שמתארים סיפור שאדם מת, ובאופן שאין חשש שדיברו על משחק. לדעת הטור יש נאמנות לקטנים בכל אופן, אך הבית יוסף טוען שיש טעות בדבריו. אמנם לדעת הרמב"ם קטן אינו נאמן אלא באופן זה. לדעת ערוך השולחן זה בגלל שמספרים על מעשה שהיה.

נחלקו ראב"ה וראב"ן באופן שקטנים מעידים לאחר זמן, אבל 'מסיחים לפי תומם', אם נאמנים. ים של שלמה אומר שניתן לומר שיטת בנינים: כשהם מזכירים שהוא מת תוך כדי סיפורים אחרים הם נאמנים גם לאחר זמן, אך כשאומרים רק שהוא מת, נאמנים רק מיד אחר כך. רמ"א פסק כדברי ראב"ן שקטן נאמן רק מיד אחרי המעשה, וכתב חלקת מחוקק שפסק כך מספק לחומרא. אמנם ה'מראות הצובאות' לא מקבל את דבריו, וטוען שפסיקתו של רמ"א היא מעיקר הדין ולא מספק, כיון שלדעת הרמ"א גם הרמב"ם מסכים לראב"ן. אמנם, לדעת הים של שלמה לא ניתן להוכיח מהרמב"ם כאף שיטה בעניין זה.

מכון "ארץ חמדה" שמח להזמין את הציבור ליהנות מתכנית הלימודים החדשה "שמיטה זה הזמן שלך"

מידי שבוע יישלח לנרשמים השיעור השבועי הכולל 4-6 יחידות לימוד,

סיכום ומבחן לחזרה עצמית, באמצעות הדוא"ל.

הרשמה בכתובת: shmita@eretzhemdah.org

אנו מאחלים לכם לימוד פורה, מעניין, מעמיק ומועיל שיעצים את שנות השבע של כולנו.

השמיטה יצרה לך דילמות ערכיות? התלכטויות?
מטרידה אותך תהיה על מהותה של השמיטה?
רוצה לדעת כיצד לנהוג בשנת השמיטה?
שמיטה ותוצרת הארץ?
נתקלת בשאלה בלימוד?
שמיטה זה הזמן
shmita@eretzhemdah.org

שיעור מס' 1
שמיטה בזמן הזה: מדאורייתא או מדרבנן?
השאלה אם השמיטה נהגת בזמננו מדאורייתא או מדרבנן, היא שאלה משמעותית ביותר, ותהיה לה השפעה כמעט על כל נושא שנלמד במשך השנה. בין היתר, תהיה לכך משמעות במקרים של ספקות, או במחלוקות הלכתיות, כי ביספק דאורייתא יש לחמיר, בעוד שביספק דרבנן ניתן להקל.

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל': 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

לדעת להרפות

למרות הדממה שהיתה במטבח הוא הרגיש כאילו הן קוראות ומדברות אליו. הסוכריות הצבעוניות שבצנצנת הזכוכית חייכו וקרצו, הזמינו ופיתו. 'בוא, חמוד, קח כיסא וטפס אלינו', לחשו, "אף אחד לא ירגיש, אמא לא תדע. קצת מתוק בפה זה בדיוק מה שאתה צריך עכשיו...". למרות שרק לפני שבוע חגג יום הולדת ארבע הוא גרר בעצמו את הכיסא הכבד, טיפס על השיש והוריד את הצנצנת מעל המקרר. המכסה הוסר בקלות והשביל אל האוצר נראה מבטיח ומזמין. אלא שבמפתיע הבעיה התגלתה דווקא בדרך החוצה. הוא פשוט לא הצליח לשלוף את היד מן הצנצנת... הוא משך והתעקש, סובב והתאמץ, אך גם אחרי דקות ארוכות של מאמצים כואבים ומתסכלים, היד נשארה תקועה עמוק בפנים. קול בכיו הרועם מילא את החדר והזניק את האמא שתקוותה לחטוף שנת צהריים קצרה נגוזה באחת. מבט חטוף הספיק לה כדי להבין את הסיטואציה הבעייתית. מניסיון העבר היא ידעה שאפשר להשתמש בסבון כלים או בשמן זית כדי להקטין את החיכוך ולאפשר ליד להישלף מבין המצרים. זה מה שהיא עשתה כאשר טבעת הדוקה נתקעה לה על האצבע הלא נכונה. אלא שהפעם הרעיון שהבריך במוחה היא פשוט הרבה יותר. "חמוד שלי, **תניח לסוכריות בבקשה. תפתח את היד**". הילד הבוכה הביט באמו ומילא את הפקודה בציותנות. כמו קסם, בתוך שניה אחת, היד החליקה החוצה בקלות...

השריר המכווץ

כשתינוק חדש מגיח לאוויר העולם הידיים שלו קפוצות בחוזקה. העולם כולו, כביכול, מקופל בכף ידו ומוחזק אצלו. לא בקלות הוא יהיה מוכן להרפות מן האוצר שברשותו. שמונים שנה חולפות ומגיע הרגע בו הוא עוצם את עיניו ונפרד מיקיריו למנוחת עולמים. עכשיו ידיו כבר פרושות לרווחה. לקח לו חיים שלמים כדי להבין את מקומו האמיתי. לדעת שאפילו מה שנדמה לו בוודאות כשלו - אינו שלו באמת. לאורך מסע החיים נפגש יהודי בשורה ארוכה של דברים שגורמים לו לאמן את **שריר ההרפיה**. זהו שריר מיוחד בנפש הזקוק לתרגול בלתי פוסק כדי להפוך לגמיש ומשוחרר.

זה מתחיל ממה שקורה כל יום. בן אדם נאלץ להפסיק שלוש פעמים את מרוץ יומו, להרפות מן המרדף אחר הכסף וההישגים, ולהתייבב בתפילה מול ריבונו של עולם. הוא אומנם מפסיד זמן עבודה יקר וכל הפגישות והעיסוקים נאלצים להמתין, אבל דקות האיכות הללו יעזרו לו לחזור אל הכביש המהיר של החיים ישר, אמיתי ומדויק יותר.

מתברר שאי אפשר להסתפק בזה ובכל שבוע יש צורך בפסק זמן משמעותי יותר. **יום שלם** של הרפיה. האדם לוקח צעד אחורה ומניח לענייני החומר והזמן, ואפילו לא מדבר עליהם. זו ההזדמנות לנפש לקבל את חלקה, למצברים להיטען באנרגיה רוחנית, ולשוב אל ימי המעשה כשהעולם הפנימי הרמוני ומסודר יותר.

פעם בשנה, בדיוק בזמן האסיף, ברגע בו היבול בשיאו והלב של אדוני האדמה מלא סיפוק על ההצלחה הגדולה, הוא חייב להרפות. למשך שבוע שלם הוא נוטש את ביתו המפואר והנוח ויוצא אל הטבע. הוא ישן בדירת עראי ומביט בכוכבים הקורצים מן הסכך. פעם בשבע שנים יש צורך בצעד דרסטי אף יותר - שמיטת עבודת האדמה לגמרי, ונתינת מקום של כבוד למרחבים אחרים של החיים ושל הנפש.

לאפשר לאלוקים להיכנס

האם קל לאדם להרפות? ממש לא. הוא מרגיש בתוכו התנגדות פנימית לצעד הזה. לעיתים אף מקנן בליבו חשש ופחד. 'מה יקרה ברגע שאעזוב? איך אני יכול לוותר ולהניח את כל מה שהשגתי?'

דוד המלך מקפל במשפט קצר בן חמש מילים את הסוד הגדול של 'שריר השמיטה' - **"הִרְפוּ וְדַעוּ כִּי אֲנִי אֱ-לֹהִים"** (תהילים מו, יא). **ההרפיה** היא ביטוי של אמונה. של ענוה. של ויתור. של סבלנות. של ידיעת המקום הנכון שלי.

ההרפיה משחררת את אדם מאחיזתו העיקשת במציאות ונותנת פתח להתרחשות חיצונית לפעול בעולמו. **ההרפיה** יוצרת ריחוק שעל ידו מברר האדם את טיב הקשר בינו ובין מה שנאחו בו קודם. ישנם דברים שפשוט אי-אפשר לראות כשנמצאים בפנים, ורק נקודת המבט המרוחקת מגלה.

ההרפיה עוזרת לאזן את היחסים, להכניס לפרופורציות, להסתכל על התמונה בשלמותה (ומכאן פשר עמוק לתחום המופלא של 'טהרת המשפחה'. במעגל הזוגי החודשי חיוני להרפות כמה ימים מן המישור הפיזי כדי לשמור על מבנה בריא, מאוזן, טהור ומדויק של מערכת היחסים).

הרפיה היא ענווה. האדם מבין שלא בהכרח הוא השולט על המציאות. יש כוח גדול ממנו שהאדם מתבטל כלפיו. **ההרפיה**, באופן פרדוקסאלי, דווקא נוסכת ביטחון על פני המרפה. כאשר מתפנה מקום בתוכנו, יש לקב"ה אפשרות להיכנס...

העמדה הנכונה

מי שיזכה לאמן ולהגמיש את שריר ההרפיה שלו יגלה שיש בידו כלי אדיר לחיים בריאים ושלווים יותר. הוא ישתמש בו כהורה כשיתברר שהילדים 'שלו' הם לא באמת שלו. הם גדלים להיות בני אדם עצמאיים עם רצונות משלהם, שלא תמיד תואמים בדיוק את דרכם של ההורים. הוא ישתמש בזה בקשר הזוגי, וישתחרר מן הרצון המתנשא לשנות את בן הזוג כדי להתאימו אל 'האמת שלי'. זה יועיל לו בכל מערכת יחסים בעבודה, בלימודים ובחברה, ומעל לכל יביא לעמדה נכונה וטובה יותר מול העולם ומול מי שברא אותו.

תודה להדס ילינק, "טבע עברי" על ההארות. נמליץ על השיר המקסים והקולע של קובי עוז **'זלמן, זה לא אתה'**.
יפורסם בעלון 'שבת בשבתו'

Munich, Germany

מינכן, גרמניה

תשרי תשס"א

שינוי נוסח התפילה על מנת להקל על רחוקים

שאלה

השאלה היא בקשר לשינוי נוסח תפילה בבית הכנסת המרכזי במינכן. קיים בקהילתנו מצב מיוחד, שגורם לשאלה זו. נוסח התפילה כרגע הוא נוסח ספרד.

רק חלק קטן מחברי הקהילה – רובם זקנים – יודעים בכלל להתפלל. רוב האנשים שבאים בחגים ולשמחות אינם יודעים להתפלל, וצריכים סידור ומחזור עם תרגום גרמני. הסידורים והמחזורים עם תרגום גרמני הם לפי מנהג אשכנז – (רובם לפי נוסח היידענהיים (רעדעלהיים)). חשוב לי גם, שלרוב המתפללים יהיה אותו סידור או מחזור, כדי שאוכל להודיע את מספר העמוד בקול רם.

לאחרונה הוציאו מחדש מחזור עם תרגום רק לערבית ר"ה וי"כ בנוסח אשכנז – בתפילת ערבית השינויים אינם גדולים ולכן השתמשנו בהם בשנה שעברה. במיוחד האנשים שאינם יכולים להתפלל, שמחו שמחה גדולה. רצוני להוסיף עוד מספר נקודות:

1. לפני שלושים שנה כן התפללו נוסח אשכנז בבית הכנסת שלנו וזאת למרות שרב המתפללים היו מפולין ולא מארץ אשכנז. אינני יודע מדוע שינו את הנוסח.
2. שמעתי – אבל לא ראיתי – ואינני יודע מאיפה שמועה זו נובעת, שיש פסק שבארץ אשכנז צריכים לשמור על מנהג המקום ולהתפלל נוסח אשכנז.
3. הצד החיובי בשינוי הנוסח יהיה כמו שהסברתי – לזכות את הרבים, לעזור להרבה אנשים להתפלל – ולהם לא אכפת הנוסח. מצד שני בודאי אתקל בהתנגדותם של האנשים שאוהבים להתפלל נוסח ספרד, וביניהם יש אנשים שבאים כל יום להתפלל.
4. ברצוני לציין שיש בעיר מנינים המתפללים נוסח ספרד, אם יש אנשים שלא מוכנים לנוסח אשכנז.

תשובה

בבית-כנסת חדש יש לקבוע נוסח-תפילה כנוסח-התפילה של רוב המתפללים¹. לאחר שנקבע נוסח מסוים, אין לשנותו (בדרך כלל) כל עוד נשארו ולוא מעטים מן המתפללים שנוהגים בו². במקרה שלכם יש לנסות לברר למה בית-הכנסת שינה את נוסח-התפילה בעבר מנוסח אשכנז לנוסח ספרד³, ואם אין מצליחים לברר את סיבת השינוי, נראה שיש לקבוע את הנוסח הנהוג עכשיו כמנהג בית-הכנסת⁴, ולנסות למצוא פתרונות אחרים מאשר לשנות לנוסח אשכנז⁵.

ואולם אם לא נמצא פתרון מעשי אחר מאשר להחזיר את נוסח אשכנז, נראה שיש לעשות כך, הואיל ויש כאן צורך גדול של קירוב רחוקים⁶. והגבאים, עמותת בית-הכנסת או הרב⁷ יכולים להחליט על שינוי זה חרף התנגדותו של חלק מציבור המתפללים⁸.

עם זאת יש להקפיד שלא לגרום מריבות בציבור, ולדבר ב"דרכי נועם" עם אלה שמתנגדים לשינוי, ולהסביר להם את חשיבות העניין⁹.

¹ היינו לפי הנוסח שבו נוהג רוב המתפללים, ולא שיחליט הרוב להנהיג נוסח שאינו לפי מנהגם, שו"ת "מנחת יצחק" (ח"ז סי' ד). לגבי השאלה באילו מתפללים יש להתחשב, נראה שיש להתחשב רק באלה שמתפללים בבית-הכנסת באופן קבוע, וגם משלמים דמי-חברות, אם נהוג שם תשלום כזה [ואולי זוהי כוונת ה"מנחת יצחק" שם בכותבו שהקובע הוא "המציאיות של נוסחאות המתפללים של חברי הקהילה"].

² שו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ב סי' כא), "דהדין של מנהג חל על המקום כל זמן שיש שם קהל", אף כי בסוף תשובה אחרת (או"ח ח"ד סי' סה) מודה המחבר שיש להסתפק קצת בנקודה זו, כאשר "ידעו ובנו בית הכנסת גם אדעתא דאלו שיבואו אחי"כ שאפשר שיהיו מרובין".

³ שהרי אם שינו מסיבות לא נכונות, נראה פשוט שיכולים לחזור לנוסח אשכנז. ועיין מעין זה בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ד סי' יג אות א ד"ה וכך) בשם בעל "מלאכת שמיים" לגבי מקום שבו נהגו, שרק אבל אחד אומר קדיש, וכנראה שינו לנהוג שכולם יאמרו קדיש ביחד, שכותב "ועי"כ יצוה מר על השואלים בזה שיחזרו להמנהג". [ואמנם יש לדחות ולומר ששם התנגד מפני שחשב את המנהג הקודם ליותר נכון, אבל מ"מ יותר נראה שם שהתנגד מצד עצם שינוי המנהג מקדמותו].

⁴ שהרי כרגע נוסח זה הוא המוחזק, ויש להניח שנהגו כהלכה כאשר שינו לנוסח ספרד. באשר לשמועה שבגרמניה יש להתפלל דוקא לפי נוסח אשכנז, לא ידוע לנו דבר לגבי פסק זה, ונראה לצערנו ששייכים בנדון דידן דברי ה"חוק יעקב" (על שו"ע או"ח סי' תסח סק"ט) שפסק לעיר ווינה, בירת אוסטריה, שלאחר שנתבטלה הקהילה, נתבטל מנהגם (מובא שם ב"אגרות משה" או"ח ח"ב סי' כא).

⁵ כגון לחפש סידורים בנוסח ספרד עם תרגום לגרמנית. ואולי ניתן להחזיק בבית-הכנסת גם סידורים בנוסח ספרד וגם סידורים בנוסח אשכנז (עם תרגום), כאשר שליח הציבור יתפלל לפי נוסח ספרד, אבל הרב יכריז מספרי העמודים לפי שני הסידורים, ואולי ניתן לצלם קטעים מן התרגום לגרמנית ולחלקם לקהל.

⁶ בשו"ת "חלקת יעקב" (סי' לו במהד' תל אביב תשנ"ב, במהדורות קודמות ח"א סי' עט אות ב) התיר לשנות נוסח-התפילה כדי שיתפללו "ברוב עם הדרת מלך... ירבה בשם תורה ותפילה". וכל שכן בנדון דידן של קירוב רחוקים שגובל בפיקוח-נפש רוחני. בשו"ת

מהרשד"ים (או"ח סי' לה) התיר לשנות נוסח תפילת אבות בגלל צחות הלשון והבנת התפילה. אמנם, יש להעיר שלדעתו אין בשינוי נוסח משום אל תטוש תורת אמך, נקודה שאינה מוסכמת בין הפוסקים, עיין בשו"ת "יביע אומר" (ח"ו סי' י אות ב והלאה). בנדון דידן יש עוד סניפים להתיר, שהרי כתבת, שמלכתחילה התפללו בנוסח אשכנז, ולא ברור, למה שינו לנוסח ספרד, ואולי השינוי היה שלא כדין. ויש להוסיף שלי"אגרות משה" (או"ח ח"ב סי' כד) תמיד מותר לאשכנזי לשנות מנוסח ספרד לנוסח אשכנז, גם בלי סיבה מיוחדת. אולם לשו"ת "דברי חיים" (ח"ב סי' ח) ראוי לשנות מנוסח אשכנז לנוסח ספרד (ע"פ האר"י ז"ל), אבל לא להיפך. היינו כל מי שמוסמך מטעם בית-הכנסת להחליט בעניין נוהלי המניין.

כמופיע שם בשו"ת "חלקת יעקב" דלגבאי בית-הכנסת יש מעמד של ז' טובי העיר (שם אות ז) והם יכולים להחליט גם בניגוד לרצונם של אלה שתרמו לבניין בית-הכנסת (שם אות ב). דיון יותר מפורט בעניין זה מופיע במאמרו של הרב שילה רפאל ב"תחומין" (כרך יא עמ' 87 - 91), ומשם ב"משכן שילה" (עמ' שסב - שסח). ועיין ב"אגרות משה" (או"ח ח"ב סי' כא) שדורש הסכמת רב הקהילה ("אדם חשוב") וגם הסכמת רוב הקהל, "דהמיעוט אף בצירוף הרב אין מועיל תקנתם כלום". למעשה נראה שהקובע בשאלת שינוי מנהגי בית-הכנסת הוא הנוהג הקיים, או תקנון בית-הכנסת, אם קיים בזה.

ובודאי שיש להשאיר בבית-הכנסת גם סידורים בנוסח ספרד לכל מי שירצה להמשיך להתפלל בנוסח זה. אבל על שליח-הציבור מוטל להתפלל בנוסח הציבור גם אם כשלעצמו הוא מתפלל בנוסח אחר, כמבואר בשו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ד סי' לג סוד"ה הנה).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני: מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חייב".

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה